



Farkas Szilárd

**SØREN
KIERKEGAARD ÉS
LUKÁCS GYÖRGY
SZERELEM-
FELFOGÁSÁNAK
KAPCSOLÓDÁSI
PONTJAI**

Lukács György értelmezte a kierkegaard-i szerelmet, ugyanakkor életének fiatalkori periódusában igyekezett megélni azt. Heller Ágnes is ezt a véleményt képviseli – az általam tárgyalt – írásaiban. Amellett, hogy törekszik a kierkegaard-i szerelmi viszony és filozófiama-gyarázatára, nagyban hozzájárul a Lukács életében és műveiben fellelhető kierkegaard-i elemek értelmének elmélyítéséhez is. Teszi ezt főképpen a *mitizálás* fogalmának használatával.

Kierkegaard és Lukács György kapcsolatára próbálok fényt deríteni, mégpedig a szerelemfogalom mentén. Emiatt elsősorban Lukács idevágó műveinek áttekintésével, és a tanítvány, Heller Ágnes gondolatainak felhasználásával keresek választ a felmerülő kérdésekre. Lukács György alkotásai közül *A lélek és a formákról*, azon belül kiemelten a Kierkegaard-esszéről fogok beszélni, de szóba kerül még *A lelki szegénységről* című dialógus a Lukács ifjúkori írásait összegyűjtő kötetből. Az 1902 és 1917 közötti levelezését tartalmazó könyvből engem elsősorban az 1907 utáni, Seidler Irmával kapcsolatos levelek érdekelnek. Heller Ágnes következő írásainak segítségével elemzem az eddigieket: *A lelki szegénységről (Lukács György ifjúkori dialógusa)*, *A szerencsétlen tudat fenomenológiája*, *Lukács György és Seidler Irma*. Ezek a *Portrévázlatok az etika történetéből* című könyvében találhatóak. Kierkegaard esetében az eddig jelzettekhez járulnak még a Joakim Garff által összegyűjtött életrajzi tények és értelmezések. A Regine Olsenhez írt leveleket, valamint a „*Hozzá fűződő kapcsolatom*” című írást szintén használok.¹

A világirodalom nagy, boldogtalan szerelmeseinek listájához – Abélard és Héloïse, Dante és Beatrice, Rómeó és Júlia, Werther és Lotte mellé – odaírhajtuk Søren és Regine nevét is. A felsoroltak között Lukács Györgyöt és Seidler Irmát szintén ott találjuk, még ha pár sorral lejjebb is.

1908. március 16-án a *Nyugat* első évfolyamában jelent meg Lukács írása Novalisról. Ezzel kezdetét veszi pályájának esszékorszaka (1908–11). Az elsőt 1908. július 16-án követi a Rudolf Kassner-esszé. A *Nyugat*ban történik a Kierkegaard-esszé első publikálása 1910. márc. 16-án. Német nyelvű megjelenése előtt Martin Buber méltatta, és néhány megjegyzést fűzött hozzá 1911. febr. 21-ére keltezett levelében (*Lukács* 1981: 351, 155. levél). Ugyancsak február hónapban jelenik meg az esszékötet, ami 1911-ben kibővítve németül is napvilágot lát *Die Seele und die Formen. Essays*. címmel.²

Ennek a lukácsi periódusnak elsődleges élményanyaga a német romantika és főleg Kierkegaard. A legfontosabb probléma pedig az élet és a műalkotás viszonya,

1 L. Søren Kierkegaard und sein Verhältnis zu „ihr“. Aus nachlassenen Papieren, Herausgegeben und verdeutscht von Raphael Meyer, Axel Juncker Verlag, 1905: 1–37. és 81–104.

2 A könyv új kiadásához (1997) – a kiegészítések és a Lukács által eszközölt változtatások miatt – ezt a ’11-es változatot fordították vissza magyarra.

összeegyeztethetőségének kérdése – látszólagos ellentmondásosságuk. E gondolattal Lukács Ibsen olvasásakor találkozott először. Tudjuk, hogy már az 1902-es skandináviai utazás alkalmával felkeresi a norvég író, 1904-ben a Thália számára lefordítja *A vadkacsát*, 1906-ban pedig publikálja a *Gondolatok Ibsen Henrikről* című cikkét. Az esszéekorszak másik alapművének, forrásának a Seidler Irmával kibontakozó tragikusan végződő szerelmet tarthatjuk. Ezzel kapcsolatban számtalan kérdés adódik. Többek között, hogy mennyire felel meg egymásnak a valós viszony, ennek Lukács által kialakított képe, és az a kép, amit minderről a szakirodalom ad (pld. Földényi F. László, Hermann István, Lendvai L. Ferenc vagy Heller Ágnes).

Lukács és Irma 1907. december 18-án ismerkedett meg egymással. Ettől kezdve Lukács tudja – naplójában, leveleiben többször megjelenik később is³ –, hogy Irma személyében az „élettel” találkozott, az élet megvalósításának egyik lehetőségével, a kierkegaard-i második, etikai stádiummal. A házastársi kapcsolattá emelt első szerelem az etikai nevében élt élet analogonja a dán filozófusnál. Erről legtöbbit a *Vagy-vagy* Második részét alkotó írásokból, „B” leveleiből tudunk meg.

Bendl Júlia alapján⁴ tekintsük át röviden a legfontosabb állomásokat, mindazt, ami világosan tudható, tényszerű a szerelmükben. Az 1907-es megismerkedést a következő év nyarán (május vége–június eleje) olaszországi út követte (Firenze, Settignano, Ravenna) Irmával és Popper Leóval hármásban. A hazatérés után is szoros kapcsolatban maradnak. A készülő Rudolf Kassner-esszéből először az asszonyt olvas fel. Irma nagybányai tartózkodása alatt levelek sorában él a szerelem. Míg nem 1908. október közepétől az amúgy is megritkult levelek témája, célja a szakítás elérése, véglegessé tétele, *... mondom, sohasem tudtam, hogy maga gondol-e arra, hogy az én életemet tényleg a magáéhoz kösse. És – dacára annak, hogy maga sohase mondotta, hogy ezt így akarja – visszakérem magától máma az én szabadságomat – amelyet talán el sem vett. Amelyet elvenni mindég habozott és félt.* (Lukács 1981: 93, S. I. L. Gy.-höz, 32. levél). November közepén Irma tehát, megunva Lukács bizonytalankodását, szakít vele,⁵ és férjhez megy Réthy Károly festőhöz.

Irma már nem válaszol Lukács leveleire, az utolsó – öngyilkossággal fenyegetőző – levelére sem. Egyes későbbi levelekből arra lehet következtetni, hogy ezt a levelet Lukács nem is küldte el. A póz, amiben a levélíró tetszeleg, a magányos, az élettel végleg leszámoló zseni. Ebben a szerepben megengedheti magának az öndicséret ilyen fokát: *... nem egészen közönyös magának, miért dobtam el magamtól egy életet, amelyet mindenki becsesnek tartott, amelynek – nem is vérmes reményekkel – biztosan elvárható eredményeit én*

3 Pld. I. Gy. és S. I. levelei 1911. február 2., 14. L. *Lukács György* (1981: 342–344, 348–349), 149. és 152. levél

4 L. Bendl (1994: 103-124) „Válaszúton az »élet« és a »mű« között (Seidler Irma)” című fejezet

5 Mint tudjuk, ez korántsem egyedi eset a filozófiatörténetben. Így járt többek között Kant is.

is igen értékesnek tudom. Hidegen megállapítom, hogy nagyon tehetséges vagyok, nekem az nem elég, nekem, akinek maga távolról megmutatta, hogy van más is, és akinek az élet megmutatta, hogy ebben neki része nem lehet soha.” (Lukács 1981: 99, I. Gy. S. I.-hoz, 34. levél). Mint tudjuk, Lukács mégsem lett öngyilkos. „Olyan megnyugvás magának írni, hogy ez az írás eltolta máról a halál napját.” (uo.). Ezután eltávolodnak egymástól, de a nő 1911. május 18-án bekövetkező öngyilkossága előtt – márciusban – még találkoznak néhányszor Pesten. Ekkor újra élénk levelezés bontakozik ki köztük egészen az utolsó hetekig. Irma elrontott házasságáról tudtak a barátok, de segíteni nem segíthettek. Lukács első reakciója a nő öngyilkosságára az önvád: „... az egyedüllét, amit akartam, most rám szakadt, mint az élet ítélete. Ha valaki megmenthette volna őt, én lehettem volna...” (Lukács 1981: 382, I. Gy. Popper Leóhoz, 178. levél). Aztán az önvád még irodalmibb formában jelenik meg *A lelki szegénységről* (I. Lukács 1977: 537-551) című dialógusban, amiről Ernst Bloch egyik levelében így nyilatkozik: „... úgy gondolom, hogy nyugodtan kiadhatod ezt az esszét, eléggé személytelen és emellett (ha az ember az életrajzi vonatkozásait nem ismeri) [A lábjegyzet 2. pontja szerint Seidler Irma öngyilkosságáról van szó.] tárgyi fejtegetéseknek alávetett kombináció formáját látszik viselni.” (Lukács 1981: 401, E. B. L.Gy.-höz, 189. levél)

Nézzük meg Kierkegaard és Regine Olsen kapcsolatának tényeit. 1837 májusában ismerkednek meg. 1840. szeptember 10-én jegyzi el az akkor 17 éves lányt. „1841. augusztus 11-én visszaküldi Reginának a gyűrűt. Szeptember 29-én nyilvánosan disputál. Október 11-én az eljegyzést végleg felbontja, és 14 nappal később fél évre Berlinbe utazik. Ezzel beteljesül életének leginkább sorsdöntő eseménye.” (Brandenstein 1934: 20). Brandenstein Béla Kierkegaard-könyvében – már csak a terjedelmi korlátok miatt is – csupán a tények leírására és néhány rövid fejtegetésre szorítkozik a szakítás okairól, de közléseit koránt sem tarthatjuk megalapozatlannak, hiszem több magyar szerző mellett számos külföldi munkát ismert és használt.⁶

Kapcsolatukról naprakész tudósításokért Joakim Garff könyvéhez kell fordulnunk. Ő Regine és Søren 1840 szeptembere és 1841 októbere közötti levelezése alapján próbálja rekonstruálni az eseményeket és azok okait.⁷ Számunkra a levelezés egyoldalú, mert Regine elégette az általa írt és később visszakapottakat.

Ezeknek a leveleknek azonban a pusztá tényközlésen túl sokkal összetettebb jelentést kell tulajdonítanunk. Garff véleménye szerint ezek „*Nem a hétköznapi kommunikáció, hanem a művészet eszközei.*” (Garff 2004: 134). Igazi, a szavak mögötti értelmük éppen ellentéte a valós jelentésüknek – alkotójuk nem férjé, hanem íróvá akar válni általuk. Ezt indirekt

6 Könyve végén a következő szerzők munkáira hivatkozik: Tavasz Sándor, Noszlopi László, Széles László, Th. Haecker, E. Przywara, H. E. Weber, T. Boklin, H. Höffding stb.

7 A levelek olvashatóak német nyelven. L. *Søren Kierkegaard und sein Verhältnis zu „ihr“* 1905: 1–37.

módon ki is mondja! Ugyanakkor a levelek eltávolító funkciója is egyre nyilvánvalóbbá válik, ahogy 1841 vége felé haladunk. Tulajdonképpen főpróbának tekinthetők, ha *A csábító naplójának* szemszögéből nézzük őket; Johannes leveleit idézik, mind hangnemükben, mind költőiségükben, mind pedig funkciójukban.⁸

Ugyancsak e levelekben történik meg Regine mitizálódása is, amiről később még részletesen szólok. A szeptember 23-án elküldött levélben (l. Garff 2004: 8-9). egy furcsa rajzot⁹ és egy kitalált mondát láthatott Regine. Garff szerint ezzel „...*azt adja Regine tudtára, hogy a lány kezd eltűnni a férfi látóteréből. Bár még ott áll a Knippelsbrón és távcsövébe bámul, a valóságban már a maga készítette belső képet szemléli, a nőt mint eszmét vagy talán mint mítoszt, de semmi esetre sem a 18 esztendőös hús-vér, váglyakozó Regine Olsent.*” (Garff 2004: 135). Regine egyre inkább csak mint egy maga teremtette alak él Kierkegaard világában; hozzá íródnak a levelek és a későbbi művek.

1840/41 telén és tavaszán Kierkegaard doktori értekezését írta, emiatt – és talán nem csak emiatt – elhanyagolta Reginét. A nyár folyamán írt levelek megváltozott hangneméből, valamint a levélváltásban bekövetkező hézagból is érezhető válság az augusztus 11-én írt búcsúlevélben¹⁰ éri el tetőpontját, amelynek kíséretében a jeggygyűrűt is visszaküldi. „*Ezzel Kierkegaard számára rettenetes időszak vette kezdetét: mivel Reginével minden kapcsolatot meg akart szakítani, arra kényszerült, hogy »a cégéres gazember« szerepében lépjen fel*” (i.m.: 139). Taktikájának meg is lett az eredménye: Regine végül szakít vele, elengedi őt. 1841. október 11-én szóban is megtörténik a szakítás, amelyet az Olsen család értetlenkedve fogad. Koppenhága-szerzte pedig sok találgatás és szóbeszéd alapja lesz a szívtelen csábító története, aki nemsokára írásban tárja a világ elé az általa elkövetett szörnyűségeket.

8 A levelekben és a levelekkel hasonló játék folyik, mint *A csábító naplójában*. Garff könyvének 137. oldalán az utolsó bekezdésben ír le egy ilyet. L. Garff 2004.

9 Pasqualetti Zsófia foglalkozik könyvében Kierkegaard leveleiben, naplóiban található rajzaival, azok értelmezésével és értelmezhetőségével. A Reginének írt levelekben a rajzok mellett az indirekt közlés másik módja a Kierkegaard által kitalált mondák, élénk képek alkalmazása, amelyeket azonnal magyarázatokkal is ellát. Hol a vízi szellem rejtett, víz alatti világába röpíti Reginét (december 9-i levél), hol színes keleti toronyba zárja (november 4-ei levélbe csempészett kép, amelyről Joakim Garff számol be könyve 136. oldalán). A levelek a *Sören Kierkegaard und sein Verhältnis zu „ihr“* című, 1905-ben Stuttgartban kiadott könyvben olvashatóak. A december 9-i a 26–27. oldalon.

10 A levél elveszett, de egy változatát a szerző beemelte a *Stádiumok* „Bűnös? – Nem bűnös?” című fejezetébe. L. Garff 2004: 139.

Ne felejtjük el, hogy Kierkegaard esetében – Lukácshoz képest – még az eljegyzés is bonyolultabbá teszi a kapcsolatot. Brandenstein Béla véleménye szerint az eljegyzés „csakis kötelességérzésével magyarázható” (Brandenstein 1934: 20), ugyanakkor távolabbi célja, funkciója már valószínűleg az eltávolítás, a szakítás előkészítése volt.¹¹ Ezzel kapcsolatban Garff nem említ semmi konkrétumot, csupán annyit, hogy „Kierkegaard saját bevalása szerint már Regine »igenjének« másnapján megértette, hogy »hibát követett el«” (Garff 2004: 134). A szakítás okáról azonban sem Regine, sem Søren nem beszélt, nem írt (i.m.: 139).

A két szerelemnek, és különösen befejeződésüknek számos hasonló motívuma van. 1. A nő nem értette meg a férfit.¹² 2. Mindkét esetben a lány szakít. Ugyanakkor eltérés, hogy amíg Lukács egyszerűen hagyja megtörténni a szakítást, addig Kierkegaard mintegy kiprovokálja, hosszasan előkészíti azt (pld. az eljegyzéssel). A szakirodalomban többen beszélnek erről a tudatos eltávolításról. Czakó István a „negatív-diabolikus arc” fogalmával jellemzi mindazt, amit Kierkegaard a szakítás után annak érdekében tesz, hogy elfelejtse magát becsapott jegyesével.¹³ Önmagát hűtlennek, érdemtelennek mutatta; levelek sokaságában bizonygatva ezt. Voltaképpen első fontos filozófiai írásának, *Vagy-vagy*ának (különösen az *Első résznek*) is ilyen funkciót kell tulajdonítanunk. Lukácsnál ez az eltávolítási gesztus önmaga leértékelésével legfeljebb csak közvetve, nem tudatos formában lelhető fel. 3. Mű, irodalom születik tehát az élményekből.¹⁴ De Lukácsnál ez a szerelem ideje alatt történik, Kierkegaard-nál az írás a szakítás után, mintegy annak hatására következik be. Lukács is döntött: a házasságot összeegyeztethetetlennek tartotta a műnek szentelt élettel. A polgári lét és a gondolkodói életforma harcából az utóbbi került ki győztesen – akárcsak Kierkegaard-nál.

A szakítás okait mindkét gondolkodó esetében homály fedi, mint ahogy erről Kierkegaard-ral kapcsolatban már beszélünk. Amennyiben mégis szeretnénk megvizsgálni a lehetséges okokat, a fennmaradt levelekből, naplókából¹⁵ néhány dolgot kikövetkeztethetünk. Heller Ágnes a *Vagy-vagy* 1978-as kiadásához írt tanulmányában (Heller 1976b)¹⁶ jó párat összeszed ezek közül a lehetséges okok közül. Bár ő itt Kierkegaard-ról és

11 Vö. Kierkegaard: *A csábító naplójában* az eljegyzés szerepe.

12 L. erre példaként a két bekezdéssel lejjebbi idézetet a 77. levélből.

13 L. erről Czakó 2001: 34–36.

14 Heller Ágnes szerint emiatt Kierkegaard művei a romantika egyik fontos problémáját is felvetik, mégpedig azt, hogy lehet-e az életből műalkotást teremteni. A válaszerk Lukács György *Kierkegaard és Regine Olsen* című tanulmányához irányít bennünket.

15 L. Søren Kierkegaard und sein Verhältnis zu „ihr”; Lukács 1982a; Lukács 1981.

16 L. Kierkegaard 1994: 621–658.

Regine Olsenről beszél, az indítékok többsége Lukácsnál is számításba jöhet. Ez különösen akkor igaz, ha egyetértünk azzal a felfogással, amit Heller Ágnes képvisel, és aminek kialakulása is – minden bizonnyal – neki köszönhető. Nevezetesen, hogy szoros párhuzam figyelhető meg a két szerelem és szakítás, a két gondolkodói alkat között.

Nézzük, milyen okokat vett számba Heller: 1. házasesetire való képtelenség, vagy legalábbis aszexuális jelleg; 2. nem akarta szerencsétlensége részesévé tenni a lányt; 3. ideológiai funkció: választás az esztétikai és etikai között, a vagy-vagy megvalósítása a gyakorlatban; 4. a mítoszteremtés kényszere (i.m.: 623); 5. a lány nem értette meg vagy félreértette őt. „...csak engem szeretett, és mégsem értett meg” – írja Kierkegaard naplójában.¹⁷ Lukács *A lélek és a formák* ajánlását tárgyaló levélben fogalmaz meg hasonlókat: „Ezt Ön most félre fogja érteni, bizonyos... Ön, nagyságos asszonyom, ezt nem fogja érteni, és mert nagyon intenzíven kívánom Önnek a boldogságot, örülök is, hogy nem érti...” (Lukács 1981: 186, L. Gy. S. I.-hoz, 77. levél)

Azt hiszem, fölösleges egyetlen okot keresni, valószínűleg mindegyik tartalmaz egy kis részt az igazságból. Számomra mégis a leginkább szimpatikus ezek közül az, amely szerint Kierkegaard és Lukács is felismerte saját lelki alkatának a polgári életre, a boldog házasságra való alkalmatlanságát. Ennek tudatában nem akartak egy másik embert is szerencsétlenné tenni. Lukács írja Irma második szakító levelére válaszolva: „Lehetetlen vállalkozott, és belátta ezt, ugye, azaz beláttatta magával az élet, aki szereti az élni-tudókat, és gyűlöli az olyanokat, mint én vagyok. Ezért nem kötöttem le magát soha énhozzám, mert be akartam várni, amíg olyan ember lesz belőlem, aki megérdemli magát, – nem lehet megvárni, mert én nem leszek ilyen ember soha.” (i.m.: 98, L. Gy. S. I.-hez, 34. levél)

Érdekes gondolat a szakítás és a szeretett lány alakjának mitizálódása, amiről szintén Heller Ágnes beszél a már említett utószóban: „Mindig újra és újra átéli a történeteket, mindig újra és újra interpretálja; így lesz a Regine Olsen-szerelem mítosszá: a kommunikációképtelenség, illetve a kommunikációról való tudatos lemondás filozófiai mítoszává. (A későbbi történések, Regine férjhezmenetele, boldogsága, »túllépése« Kierkegaard iránt érzett szerelmén mind a mítosz szintjére emelkednek.)” (Kierkegaard 1994: 624). A mitizálódás fogalmának ilyen alkalmazása a magyar Kierkegaard-szakirodalomban Heller Ágnes leleménye. Az alig tucatnyi 1971 előtt megjelent tanulmányban vagy monográfiában nem szerepel terminus technicusként. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a gondolat közvetetten Lukács Kierkegaard-esszéjében már megtalálható. Ez az írás rögtön a gesztus és a forma meghatározásának kísérletével indul: „A gesztus életértéke! Más szóval: a formák értéke az életben, életfokozó értéke. A gesztus talán csak a félreérthetetlenül valamit kifejező mozdulat, és a forma talán csak az abszolútságnak egyetlen útja az életben; az egyetlen, ami megáll magában, ami valóság, és több a pusztá lehetőségeknél. A gesztus az egyetlen, ami az életet kifejezi...

17 Brandenstein Béla idézi. L. Brandenstein 1934: 20.

A gesztus talán a paradoxon; az a pont, ahol összeérnek valóság és lehetőség, matéria és levegő, véges és határtalan, forma és élet." (Lukács 1997: 45). Mi másról lenne itt szó, ha nem valamiféle gondolati és motivikus sűrítésről? A mítosz kutatás, a mítoszalkotási elméletek területén Ernst Cassirer munkássága sok forradalmian új gondolatot tartalmaz. Szeretnék ezek közül kiemelni néhányat, amelyek a kierkegaard-i mítoszteremtés kapcsán használhatónak tűnnek.¹⁸ 1. A mitizálódás gyökere valamilyen erős emocionális hatás, sérülés. Ki vitatná ennek meglétét Kierkegaard-nál? 2. A mítoszalkotásnak valamilyen aktív, kifelé irányuló folyamatnak kell lennie. Ennek felel meg gondolkodónk életében az a tulajdonképpen rövidnek mondható – 1843-tól 1850-ig terjedő – időszak, amikor eszeveszett gyorsasággal követik egymást a művek. 3. A mítoszalkotás forma-, típusalkotás. Valami egyszerűnek oly módon való megfogalmazása, hogy az általános érvényességre tegyen szert. Kierkegaard a kommunikációról tudatosan lemondó alak mellett megalkotja az elcsábított és elhagyott lány, s ezzel együtt szükségszerűen a csábító mitikus figuráját is. E soha be nem teljesülő vágyakat szimbolizáló alakok számtalan megformálási lehetőségének közvetlen megvalósulását látjuk első írásaiban, a *Vagy-vagyban*, a *Félelem és reszketésben* és az *Isméltésben*, de munkássága későbbi darabjai mögött is.

A Regine-szerelem tehát Kierkegaard-nál mitizálódik, gondolkodása alapmotívumává válik. Irma alakja Lukács gondolkodásában, műveiben a 10-es évek után már korántsem tölt be ilyen fontos szerepet. A Lukács-mítosz szerelmi részének megalkotása Heller Ágnesnek köszönhető. 1971-ben megírta *A szerencsétlen tudat fenomenológiáját*, a Søren és Regine Olsen kapcsolatát elemző résszel, 1972-ben *A lelki szegénységről*, 1973-ban a *Lukács György és Seidler Irma*-tanulmányokban pedig rámutat a két gondolkodó szerelmi viszonyainak és az ennek hatására keletkező filozófiának a közös vonásaira. Így nem lehet véletlen a címválasztás sem, hiszen a Lukács-féle Kierkegaard-esszé címe is: *Søren Kierkegaard és Regine Olsen*. E két tanulmány nélkül is elvitathatatlan az a hatás, amit Irma Lukácsra gyakorolt *A lélek és a formák*, illetve *A lelki szegénységről* írásakor, de nem ennek alapján beszélhetünk mitizálásról. A mítoszt – úgy vélem – Heller Ágnes teremti meg, mégpedig – nyilvánvalóan – a két gondolkodó közelítése, Lukács első – 1902-től 1918-ig tartó – gondolkodói korszaka filozófiájának konzekvensebbé tétele érdekében. Figyelemre méltó, hogy a Lukács–Seidler-mítosz termékenyen hatott, mások is átvették, sőt szépirodalmi formát öltött Nagy András *Kedves Lukács* (Nagy 1984) című regényében.

Közösnek látszik a két gondolkodónál a szerelmi kapcsolat költészetté formálásának motívuma is, de ezt szintén inkább csak egy gondolatleszámzásnak, -átvételnak kell tartanunk. Lukácsnak ez nagy segítséget jelentett a formáról kifejtett tanainak szemléletesebb előadásához. Lukács egy levélváltás erejéig 1910 márciusában is felveszi a kapcsolatot Seidler Irmával, többek között azért, hogy neki ajánlja és elküldje *A lélek és a formák*

18 Ernst Cassirer mítoszalkotással kapcsolatos kutatásainak összefoglalását l. Kirk 1993: 293–298.

első kiadását. Az ajánlás akkor még így hangzik: „Azok kezébe, akiktől kaptam őket.” Az 1911 novemberében megjelenő német változat előtt már csak ennyi áll: „Seidler Irma emlékének.”¹⁹ A módosítás eme gesztusával utólag mintegy legfontosabbnak ismerte el a nő szerepét műve létrejöttében.

A kommunikációképtelenség mitikus alakját, annak önmagába zártságát juttatja eszünkbe az, amit ebben a levelében Lukács ír: „Magam miatt teszem, hogy írok Önnek, nagyságos asszonyom, ahogy a magam kedvéért íródott ez a köszönet. Önnek nem kell és nem kellhet az én köszönetem, sem a hálám, sem a szeretetem, és csak azért írok most, mert magamnak kell az a tudat – messziről jövő számára –, hogy ezt elmondtam egyszer.” De egy fél oldallal lejjebb így folytatja: „Én, amíg nem volt szerencsém Önt ismerni, tudni véltem, de hinni nem akartam és nem mertem még, hogy engem egész életberendezésem módja eleve kizár minden emberi közösségből, megszűnteti rám nézve annak a lehetőségét, hogy valaha egy embernek is valamit jelentsék...és most nemcsak tudom, de rendületlenül hiszem is, hogy így van és nagyon jól van így (nem hogy így van, de hogy ha már így van, tisztába jöttem magammal), és azt is Önnek köszönöm...” (Lukács 1981: 184, L.Gy. S.I.-hoz, 77. levél). Nincs itt szó egy hosszan kigondolt terv végrehajtásának eszközeiként funkcionáló levélről, csupán öngazolásról, valami felhasználhatónak a felhasználását kérvényező udvariassági formuláról. Az Irmához fűződő viszony változása szervezi a kötet esszéit, tudjuk meg Lukács 1910. május 20-i,²⁰ sokak által idézett naplójegyzetéből: „Még lesz tehát az igazi nagy lírai sorozat: George, Beer-Hofmann, Kierkegaard, Philippe. Mert a többivel összefüggés sokkal lazább; Novalis: a találkozás hangulata; Kassner: Firenze, Ravenna; Storm: Nagybányai levelek. Még messzebb Sterne: a hiábavalóság, a szakítás utáni tél »léha« hangulatai. Ernst: a leszámoltság órái. De abban a négyben az egésznek története benne lesz.” (Lukács 1982: 423).

Az eszékorszak lezárulta és az 1918-as fordulat után az *Adalékok az esztétika történetéhez* az a kötet, ahol Lukács ismét előveszi Kierkegaard-t. A „XIX. század esztétikája” című fejezetben nyolc rövid tanulmányban tárgyalja Kierkegaard és Schelling esztétikai felfogását. Nekik tulajdonítja a kanti és a hegeli esztétika meghaladását, az irracionizmus, az intuíció irányába történő elmozdulást. Lukács a kierkegaard-i három stádium közül itt szintén az esztétikai mellett kardoskodik, a vallási és főleg az etikai kárára. „Nem véletlen – írja –, hogy Kierkegaard-nál az életút esztétikai-erotikus és vallásos szakaszai belsőleg olyan közel kerültek egymáshoz; az ezeket összekötő etika üres és zavaros szofisztika a házasságról...” (Lukács 1972: 548). Azonban már felhívja a figyelmet az esztétikai és

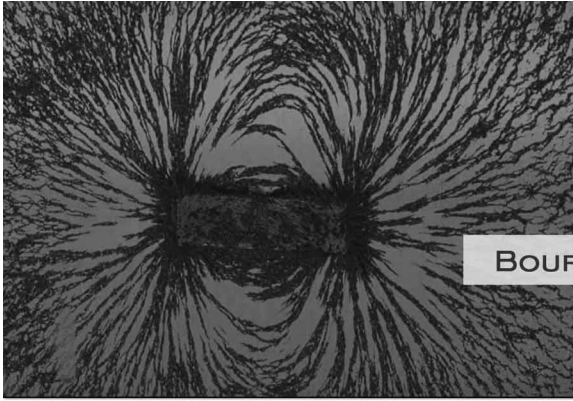
19 Ugyanez szerepel az 1911-es német kiadásból magyarra visszafordított 1997-es változatban is.

20 Itt jegyezném meg, hogy a *Lukács György levelezése* című könyv Bevezetőjében, a 16. oldalon, ennek hivatkozása hibásan szerepel, mert 1910. május 10-inek van feltüntetve, holott a Curriculum vitae függelékeként közölt Naplóban május 20. alatt szerepel.

a vallásos belső ellentmondására, és az ezzel együtt tapasztalható szoros rokonságukra is. Szerinte ez az oka, „...*hogy Kierkegaard külsődlegesen nézve a romantikus életfilozófia szellemes kritikusa, valójában azonban éppen ő váltja valóra a leghitelesebben annak törekvéseit. Ezért található meg nála koncentrált és kifejtett formában az összes olyan motívum is, amely a későbbi dekadenciában az élet felszínes esztétizálására, sőt gyakran egy csupán divatot majmoló komédiázásra vezetett.*” (l.m.: 549). Az idézethez fűzött lábjegyzetében Lukács korai esszéinek legfőbb érdemét abban látja, hogy bennük már bírálta az élet átesztétizálásának – kierkegaard-i, és ugyanakkor romantikus – elvét. Valójában egy olyan elvről van itt szó, amit a dán filozófus és Lukács György is más-más módon valósított meg életében.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bendl Júlia (1994): *Lukács György élete a századfordulótól 1918-ig*. Scientia Humana.
- Brandenstein Béla (1934): *Kierkegaard*. Franklin Társulat.
- Czakó István (2001): *Hit és egzisztencia. Tanulmány Sören Kierkegaard hitfelfogásáról*. L'Harmattan.
- Erdélyi Ildikó (1994): A csábítás lélektana. In: *Kierkegaard Budapesten*. Fekete Sas.
- Földényi F. László (1980): *A fiatal Lukács*. Magvető.
- Garff, Joakim (2004): SAK. Ford.: Bogdán Ágnes – Soós Anita. Jelenkor.
- Gyenge Zoltán (1996): Kierkegaard és a német idealizmus. Ictus.
- Heller Ágnes (1976a): A lelki szegénységről (Lukács György ifjúkori dialógusa). In: *Portrévázlatok az etika történetéből*. Gondolat.
- Heller Ágnes (1976b): A szerencsétlen tudat fenomenológiája. In: *Portrévázlatok az etika történetéből*. Gondolat.
- Heller Ágnes (1976c): Lukács György és Seidler Irma. In: *Portrévázlatok az etika történetéből*. Gondolat.
- Hermann István (1985): Lukács György élete. Corvina.
- Kierkegaard, Sören (2004): Egy még élő ember írásából; Az irónia fogalmáról. Ford.: Soós Anita, Miszoglád Gábor. Jelenkor.
- Kierkegaard, Sören (1994): *Vagy-vagy*. Ford.: Dani Tivadar. Osiris–Századvég.
- Kirk, Geoffrey S. (1993): A mítosz. Ford.: Steiger Kornél. Holnap.
- Lendvai L. Ferenc (2008): *A fiatal Lukács (Útja Marxhoz: 1902–1918)*. Argumentum
- Lukács György (1972): *Adalékok az esztétika történetéhez I–II*. Magvető.
- Lukács György (1977): Ifjúkori művek (1902–1918). Magvető.
- Lukács György levelezése (1902–1917)* (1981). Magvető.
- Lukács György (1982a): *Curriculum vitae*. Szerk.: Ambrus János. Magvető.
- Lukács György (1982b): *Esztétikai írások (1930–1945)*. Kossuth.
- Lukács György (1997): *A lélek és a formák. Kísérletek*. Napvilág.
- Nagy András (1984): *Kedves Lukács*. Magvető.
- Pasqualetti Zsófia (1993): *A démon hallgatása. Gondolatok Kierkegaard rajzaihoz*. Budapesti Kamaraszínház–Fekete Sas.
- Sören Kierkegaard und sein Verhältnis zu „ihr“*. Aus nachlassenen Papieren, Herausgegeben und verdeutscht von Raphael Meyer, Axel Juncker Verlag, 1905.
- Szabó Tibor (szerk.) (1996): *Lukács és a modernitás. Lukács az európai gondolkodás történetében*. Szegedi Lukács Kör.
- Szilágyi Ákos (1978): A Vagy-vagy szerelemfilozófiája. In: *Valóság*, 12.: 14–22.



67

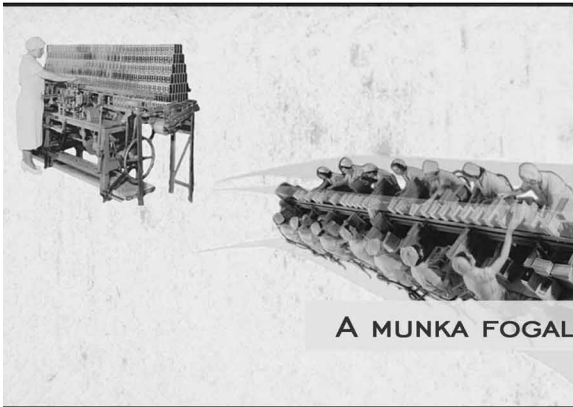
2009. SZEPTEMBER

TUDOMÁNY²

BOURDIEU TUDOMÁNYFELFOGÁSA

replika

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT



68

2009. NOVEMBER

NYOLC ÓRA

A MUNKA FOGALMA A FRANKFURTI ISKOLÁBAN

69

2009. DECEMBER

MASZKULIN

HEGEMÓN MASZKULINITÁS

